GELMINTOZ KASALLIKLARIDA ISHLATILADIGAN DORI VOSITALARI VA AYRIM DORIVOR O‘SIMLIKLARINING KIMYOVIY TARKIBI
ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ И НЕКОТОРЫЕ ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ ПРИ ГЕЛЬМИНТОЗНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ
CHEMICAL COMPOSITION OF MEDICINES AND SOME MEDICINAL PLANTS USED IN HELMINTHIC DISEASES

Otaxonov Qobuljon Qaxramonovich
Andijon davlat universiteti
Kimyo kafedrasi dotsenti, k.f.f.d.(PhD)
Asqarov Ibrohim Rahmonovich
O‘zbekiston tabobat akademiyasi raisi, k.f.d., professor
Xojiqulov Azizbek Sobirovich
Andijon davlat universiteti, kimyo kafedrasi
Katta o‘qituvchisi, k.f.f.d.(PhD)
xojiqulov76@inbox.ru; +998-97-339-04-76
Oripov Ibroximjon Obidjon o‘g‘li
Andijon davlat universiteti, kimyo kafedrasi 4-kurs talabasi

Annotasiya: Maqolada gelmintozlarni davolashda qo‘llaniladigan sun’iy va tabiiy preparatlarning tarkibi, ularning farq va o‘xshash tomonlari, qovoq o‘simligining meva va urug‘larining kimyoviy tarkibi, qovoq tarkibidagi vitaminlarning inson organizmidagi ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Ichak kasalliklarining sabablari, Gelmintoz, Mebendazol, Albendazol, Pirental, Niklozamid, qovoqning shifobaxsh hususiyatlari.

Анатация: В статье приведены сведения о составе искусственных и натуральных препаратов, применяемых при лечении гельминтозов, их различиях и сходствах, химическом составе плодов и семян растения тыквы, значении витаминов, содержащихся в тыкве, в организме человека.

Ключевые слова: Причины кишечных заболеваний, Гельминтозы, Мебендазол, Албендазол, Пирентал, Никлозамид, лечебные свойства тыквы.

Anatation: The article provides information on the composition of artificial and natural preparations used in the treatment of helminthiasis, their differences and similarities, the chemical composition of the fruits and seeds of the pumpkin plant, the importance of the vitamins contained in the pumpkin in the human body.

Key words: Causes of intestinal diseases, Helminthiases, Mebendazole, Albendazole, Pirental, Niclosamide, medicinal properties of pumpkin.

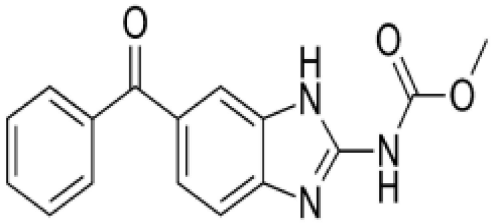
Ichak kasalliklarining kelib chiqish sabablari juda ko‘p bo‘lib, katta bir bo‘limni o‘z ichiga oladi. Biz parazitlar keltrib chiqaruvchi ichak kasalliklarining ayrim bo‘limi haqida ma’lumot beramiz. Parazitlar (protozoyalar, gelmintlar va bo‘g‘im oyoqlilar) keltirib chiqaradigan kasalliklar guruhi bo‘lib, ularda parazit xost organizmiga zarar yetkazadi yoki uning hisobidan yashaydi. Ular yuqumli kasalliklarning ajralmas qismidir.

Parazitar kasalliklar yuqumli kasalliklarning bir qismi bo‘lsa-da, ular odatda ajratiladi va yuqumli kasalliklar bir hujayrali organizmlar (viruslar, bakteriyalar, zamburug‘lar, protozoyalar) keltirib chiqaradigan kasalliklar deb hisoblanadi. To‘g‘rirog‘i, viruslar moddani tashkil qilishning hujayra bo‘lmagan shakliga ishora qiladi. Parazitar kasalliklarning qo‘zg‘atuvchisi ko‘p hujayrali hayvonlar - turli gelmintlar va artropodlardir. Parazit qurtlar odamda turli gelmintozlar qo‘zg‘atadi: chuvalchanglar trematodalar, tasma chuvalchanglar sestodioz, akantotsefalozlar akantotsefaloz, yumaloq chuvalchanglar nematodalar, zuluklar hirudinozlar qo‘zg‘atadi.

Parazitar kasalliklar keng tarqalgan. Masalan, M.S.Fredrix boshchiligidagi bir guruh Evropalik olimlar tomonidan olib borilgan selektiv tadqiqotlarga ko‘ra, bolalarda parazitoz bilan kasallanish maktabgacha ta’lim muassasalariga boradigan bolalarning 8,5 % ni, maktab o‘quvchilarining 11 % ni, bir kunlik bo‘lgan internatlardagi bolalarning 20 % ni, kechayu kunduz bo‘lgan bolalarning 100% ni tashkil qiladi. Bolalar muassasalariga bormaydigan 7 yoshgacha bo‘lgan bolalarda parazitoz bilan kasallanish 6,9 % ini tashkil qilishi aniqlangan. Inson tanasiga parazitar kasalliklar qo‘zg‘atuvchilarining kirib borishi tabiiy teshiklar orqali, ko‘pincha og‘iz orqali, ba’zan siydik yo‘llari, jinsiy a’zolar, teri orqali sodir bo‘ladi. Kasallik qo‘zg‘atuvchilari oziq-ovqat va suv bilan (ko‘pchilik gelmintozlar, kantarioz, miyoz va boshqalar) kirib boradi.

Gelmintoz kasalligini tabiiy yo‘l bilan davolash uchun, shuvoq o‘simligidan foydalanish mumkin. Shuvoq - keng spektrli parazitlarga qarshi ta’sirga ega, ayniqsa yumaloq qurtlarga (yumaloq qurtlar, pinvorms) qarshi samarali ta’sir qilishi mumkin. Oshqozon-ichak trakti ishini normallantiradi, ovqat hazm qilishni yaxshilaydi, safro ajralishini kuchaytiradi va uning intragepatik kanallar orqali chiqishini yaxshilaydi, toshlar paydo bo‘lishining oldini oladi, me’da shirasining sekretsiyasini rag‘batlantiradi.

Mebendazol-bu sintetik dori vositasi bo‘lib, bu gelmintoz kasalliklarini davolashgda yaxshi samara beradi. Uning kimyoviy tarkibi 5-benzoil-1N-benzimidazol-2-il) karbamid kislota metil efiridan iborat:

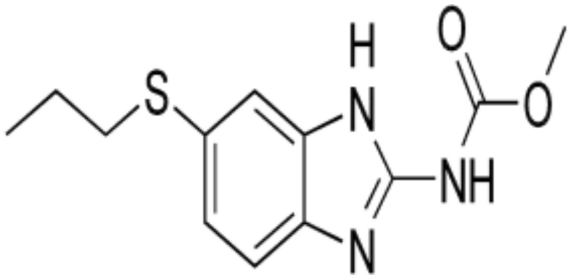

Mebendazol

Bu dori vositasi keng spektrli antigelmintik agent hisoblanib, oq-sariq rangli kukun, suvda, mineral kislotalar, spirt va xloroformning suvli eritmalarida, chumoli kislotasida (0,05% dan kam) ozgina eriydi.

Hujayra organellalarining sinteziga to‘sqinlik qiladi, glyukozadan foydalanishni buzadi va gelmintlarda ATP hosil bo‘lishini nazorat qiladi.

Albendazol – benzimidazol guruhining antigelmintik preparati. Uning kimyoviy tarkibi[5-(Propiltio)-1N-benzimidazol-2-il]karbamin kislota metil efiridan iborat.

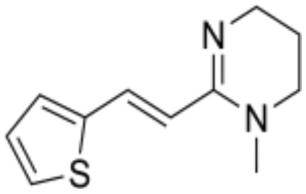
Albendazol

Oq rangli kukun. Dimetil sulfoksid, kuchli kislotalar va ishqorlarda eriydi, metil spirtida, xloroformda, sirka etil efirida yomon eriydi, suvda amalda erimaydi.

Keng spektrli antigelmintik dori-benzimidazol karbamat hosilasi. Albendazol tuzilishi jihatidan mebendazolga o‘xshaydi. Albendazolning asosiy ta’sir mexanizmi β-tubulin polimerizatsiyasini tanlab ta’sir ettirishi bilan bog‘liq bo‘lib, bu gelmint ichak trakti hujayralarining sitoplazmatik mikronaychalarini yo‘q qilishga olib keladi. Glyukozani organizmdan chiqib ketishini ta’minlab, ATF sintezini tormoz-laydi. Yumaloq chuvalchanglarning mushak hujayralarida sekretor granulalar va boshqa organellalarning harakatini bloklaydi, ularning o‘limiga olib keladi.

Albendazol – og‘iz orqali yuborilganda oshqozon-ichak traktidan yomon so‘riladi (5% dan kam), plazmada o‘zgarmaydi, chunki u tezda jigarda birlamchi metabolitga - albendazol sulfoksidga aylanadi, u ham antigelmintik faollikka ega. Yog‘li ovqatlarni iste’mol qilish albendazolning so‘rilishini 5 barobar oshiradi. U plazma oqsillari bilan 70 % ga bog‘lanadi. Bu dori vositasi tana bo‘ylab deyarli to‘liq taqsimlanib siydik, safro, jigar, kista devori va pufak suyuqligi, orqa miya suyuqligiga ham qo‘shilishi mumkin. Albendazol –gelmint kistalarining devoriga va suyuqligiga kiradi. Albendazol sulfoksid albendazol sulfon (ikkilamchi metabolit) va boshqa oksidlangan mahsulotlarga aylanadi.

Pirental-antigelmentik dori. Nematodlarga ta’sir qiladi va sezgir organism-larda nerv-mushak blokadasini keltirib chiqaradi va ularni ovqat hazm qilish tizimidan chiqib ketishini taminlaydi. Rivojlanishning dastlabki bosqichidagi parazitlarga va ularning yetuk shakllariga ta’sir qiladi, lichinkalarning to‘qimalarga ko‘chishida ta’sir qilmaydi. Uning kimyoviy tarkibi (E)-1,4,5,6-Tetragidro-1-metil-2-[2-(2-tienil) etenil]pirimidin(embonat yoki tartrat ko‘rinishida)dan iborat.

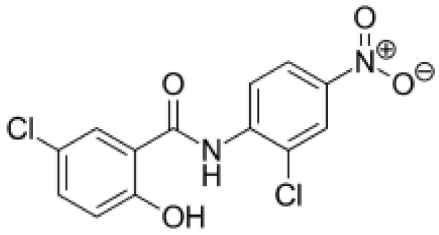
Pirental

Pirental – Askarioz, enterobioz, ankilostoz, katator bo‘lmaganlar uchun samarali ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Pirantel hayotiy va muhim dorilar ro‘yxatiga kiritilgan.

Nojo‘ya tasiri: ushbu preparatning tarkibiy qismlariga yuqori sezuvchanlik, miyasteniya gravisni davolash davrida taqiqlanadi, homiladorlik va laktatsiya davrida, uch yoshgacha bo‘lgan bolalar va jigar etishmovchiligi bo‘lgan bemorlar uchun tavsiya etilmaydi.

Bundan tashqari bu dori vositasini iste’mol qilinganda ko‘ngil aynishi, qusish, ishtahaning kamayishi, diareya, uyquchanlik yoki uyqusizlik, isitma, bosh aylanishi, umumiy zaiflik, toshma kabi salbiy ta’sirlar kuzatilishi mumkin.

Bu dori vositasida kuzatiladigan nojo‘ya ta’sirlar faqat gelmintlarning (va ularning parchalanishi paytida chiqarilgan mikroorganizmlarning) parchalanish mahsulotlarining inson organizmga ta’siridan kelib chiqadi.

Nuklozamid

Niklozamid – parazitlar keltirib chiqaradigan kasalliklardan tashqari bir qator kasalliklarni davolash uchun qo‘llaniladigan dori vositasi hisoblanib, saraton, bakterial va virusli infektsiyalar, 2-toifa diabet kabi metabolik kasalliklar, alkogolsiz steatogepatit va alkogolsiz yog‘li jigar kasalligi, arteriyaning torayishi, bronxial astma, kistali fibroz, surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi, idiopatik o‘pka fibrozi, endometrioz, neyropatik og‘riq, revmatoid artrit, sklerozkabi kasalliklarga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda gelmintoz kasalliklarini zamonaviy tibbiyot usullariga ko‘ra davolashda gelmintlarga tashhis to‘g‘ri qo‘yilgandagina samarali bo‘ladi. Shifokorlar tomonidan ishlatiladigan sintetik dori vositalari gelmintoz kasalliklarini davolashi mumkun, biroq bu sintetik dori vositalari har doim ham kutilgan natijani bermaydi va ko‘pincha nojo‘ya ta’siri tufayli turli xil salbiy oqibatlarga olib keladi. Kasallikni o‘simliklar bilan davolash yo‘li bilan kasallik sabablarini bartaraf qilish, o‘simliklar minimal miqdordagi qarshi ko‘rsatmalar, nojo‘ya ta’sirga egaligi, shifobaxsh giyohlar kasallikni davolashdan tashqari, to‘qimalarni vitaminlar va boshqa oziqa moddalari bilan boyitishi va bu oziq-ovqat qo‘shilmalarini narxlari hamyonbopligi kabi bir necha foydali tomonlarga ega. Bu holatlarni hisobga olib gelmintoz kasalliklarini xalq tabobati usuliri bilan davolash yaxshi samaraga ega deb hisoblash mumkun. Shuning uchun biz xalq tabobat usullari bilan gelmintoz kasalliklarini davolashda tabiiy aralashmalar, oziq-ovqat qo‘shilmalari va damlamalarni qo‘llashni tavsiya etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma’lumotlar bazasi “Kasalliklar ontologiyasi” (ingliz) - 2016.
2. M.S.Fredrix; G.B.Deni “Monarch Disease Ontology” nashri. 2018-06-29.
3. F.D.G‘ulomov; S.S.Oripov. “Parazitar kasalliklar” [35 jildda]. 2004-2017.
4. A.H.Tadjibayev; “Qovoqning kimyoviy tarkibi va shifobaxshlik xususiyati”. 2012-yil.
5. Машковский М. Д. Пирантел // Лекарственные средства. — 15-е изд. — М.: Новая Волна, 2005. — 1200 с. — ISBN 5-7864-0203-7.
6. Архипов И.А. Антигельминтики: фармакология и применение. М., 2009. - 406 с. ISBN 978-85941-305-8, (с. 262)